

Vīrišķības izpratnes maiņa vazektomijas piemērā

Anna Žabicka

*Rīgas Stradiņa universitāte,
Humanitāro zinātņu katedra, Latvija*

Ievads. Rūpes un atbildība par kontracepciju ilgstošās heteroseksuālās attiecībās galvenokārt ir sievietes joma – ierastākā prakse ir orālā hormonālā kontracepcija, retāk – intrauterīnā spirāle, kā radikālākā iespēja – ķirurģiskā kontracepcija. Par to, ka tieši sieviete ir tā, “kurai būtu jāuzņemas” šīs rūpes, liecina arī fakts, ka globāli par vīrieša iesaistīšanos reprodiktīvajā veselībā, tajā skaitā, kontracepcijas lietošanā, pirmo reizi atklāti runāja tikai 1994. gadā Kairas starptautiskajā konferencē par iedzīvotāju populāciju un attīstību. Tā bija pirmā reize, kad publiski sprieda ne vien par iedzīvotāju populācijas kontroli, bet arī par “kontracepcijas nastas” nevienlīdzību, kas eksistē starp vīriešiem un sievietēm. (*Terry, Braun, 2011: 478*). Lai arī barjerkontracepcija vienlīdz attiecas uz abiem dzimumiem, ilgstošās attiecībās pāri bieži meklē alternatīvas, tādējādi reprodiktīvo kontroli pārsvarā atstājot sievietes pārziņā. Lai arī sievietēm domāto kontraceptīvo līdzekļu klāsts ir krietni plašāks, nekā vīriešiem paredzētie (un arī šeit nav viennozīmīgas atbildes, vai iemesls ir bioloģisks, vai sociāls), arī šobrīd vīriešiem ir iespēja piedalīties reprodiktīvajā plānošanā. Viena no iespējām ir izvēloties analogu radikālākajai sievietes kontracepcijai, proti, ķirurģisko kontracepciju – vazektomiju.

Tieši kultūrsociāli noteiktā izpratne par maskulinitāti un tradicionāls atbildības un pienākumu dalījums sabiedrībā pieņemtām dzimšu lomām ir viens no iemesliem tam, kādēļ vispār runā par nevienlīdzību rūpēs par kontracepciju. Vēl joprojām liela daļa sabiedrības uzskata, ka vīrietis ir atbildīgs par ģimenes ekonomisko labklājību, bet sieviete – reprodiktīvu un tās kontroli. (*Hoga, et al., 2001: 109*). Tas, ka vazektomija ir diezgan radikāls veids, kā kontrolēt reprodiktīvu, ir uzskatāms piemērs maskulinitātes koncepta maiņai.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir, pirmkārt, apkopot un analizēt galvenos iemeslus, kādēļ vīrieši izvēlas ķirurģisko kontracepciju. Otrkārt, norādīt, ka lēmums veikt vazektomiju ir cieši saistīts ar vīrišķības un seksualitātes izpratnes maiņu, pārformulējot ierastās attiecības starp maskulinitāti un atbildību. Darba mērķis sasniegts, analizējot atbilstošu literatūru, tajā skaitā, citu autoru etnogrāfiskos materiālus un tos salīdzinot ar 2013. gadā veiktajām astoņām atvērto jautājumu intervijām, kurās piedalījās astoņi vīrieši vecumā no 36 līdz 57 gadiem.

Rezultāti. Lielākā daļa pētījumos apkopoto informantu liecina, tieši “atbildības uzņemšanās” un “kontrolē pār procesu” (saviem lēmumiem, sevi) ir vieni no galvenajiem iemesliem, kāpēc izvēlējušies veikt ķirurģisko kontracepciju. Ja iepriekš atbildība par reprodiktīvu un kontracepciju bijusi galvenokārt sievietes aizgādībā, tad pamazām tas mainās, kļūstot par dalītu atbildību. To labi skaidro kāda Kostarikas medmāsa, kas gatavoja vīriešus šai procedūrai. Pēc viņas teiktā, agrāk ļoti maz vīriešu bija gatavi veikt vazektomiju, jo to uzskatīja par tiešu apdraudējumu viņu maskulinitātei, ko bieži saistīja (un vēl joprojām saista) ar spēju radīt pēcnācējus, aizspriedumiem par dzimumdzīves kvalitātes pazemināšanos u. c. (*Mundigo, 1995; Pomales, 2013: 25*). Vazektomiju ir kā piemērs vīrišķības izpratnes maiņai.

Secinājumi. Atbildības uzņemšanās par kontracepciju nav skatāms kā pakārtots, mazāk nozīmīgs vīrišķības apliecinājums jau iepriekš pastāvošām ikdienā praktizētām izpratnēm, piemēram, *machismo*, bet gan kā cits, jauns veids, kā rīkojas “vīrišķīgi” vīrieši.